

Sam Eyde og kvinnene

Anne Haugen Wagn

Kan ekteskapene og kvinnene i Sam Eydes liv bidra til å belyse industrigrunnleggerens personlighet? Og forklare hans karriere og nederlag? Uansett forteller disse sidene av Sam Eydes liv historien om borgerskapets mannssamfunn. Der kvinnene var underordnet mannen. Og der de fikk utfolde seg, enten som hore eller madonna.

Ole Kristian Grimnes, som har skrevet biografien om Sam Eyde i 2001, skriver at Eyde var så altoppslukende opptatt av sitt arbeid at det gjorde han immun mot begivenheter og forandringer i privatlivet. Det er ikke stort å hente hos ektemannen for et studium av industrimannen, skriver Grimnes videre. Men, det burde være mulig å utdype forståelsen av Eyde som industrigründer og leder, ved å se nærmere på han som ektemann.

Første ekteskapet

17.august 1895 giftet Sam Eyde seg med Ulla Mørner i Skeppholmskyrkan i Stockholm. Sam bar løytnants uniform, hun var i hvit brudekjole med halvlangt slep, en liten utringning foran ved halsen og lange ermer. Etter noen hvetebrødsdager ved Saltsjøbaden, reiste de til Lubeck.

Anna Ulrika (Ulla) ble født 13.juni 1873, som yngste datter av den svenske adelsmannen Carl Robert Stellan Mørner af Morlanda. Ved dåpen bad han noen i Eydefamilien om å være fadder, fordi kontakten her var allerede etablert. Ullas far døde mindre enn 2 år seinere, men kontakten med Eyde-familien fortsatte. Mor til Ulla, Sally, ble alene med 6 mindreårige barn og måtte selge herregården. Men underbruket Marieberg ble beholdt, og Ulla vokste opp der. Sommeren 1891, da Ulla var 18 år, besøkte hun og moren eydene i Arendal. Mens de var i Arendal denne sommeren, kom Sam, som da var 24 år, hjem fra Hamburg, der han nylig hadde blitt ansatt som ingeniør. Han og Ulla så hverandre i bare fire dager, men hun ble stormforelsket. Sam må også ha blitt forelsket, for to år senere fridde han til Ulla, på Marieberg.

Det første barnet, Astri ble født året etter bryllupet, i 1898 ble Sigurd født, mens det tredje barnet, Liv ble født i 1902.

Både Sam og Ulla har skrevet sine selvbiografier. Sams selvbiografi ble skrevet med tanke på utgivelse, og handler nesten utelukkende om hans arbeid og offentlige innsats. Mitt liv og mitt livsverk kom ut i 1939 er Ulla og barna er så vidt nevnt på en halv side. Ullas erindringer ble ikke skrevet for å publiseres. De er beregnet på barn og barnebarn og slekta, og det handler bare om privatlivet.

De to biografiene belyser det typiske ved kjønnsrollene i denne tida. Det var en mannsverden og en kvinneverden. Den offentlige tilhørte mannen. Den private tilhørte kvinnene.

Den perfekte hustru

Sam Eyde hadde mange kvinner han kunne velge blant, og appetitten var stor. Som ferdig utdannet ingeniør, med solid lønn i Hamburg og utsikter til en god karriere var han en etterspurt mann. Han kunne ha valgt en kvinne fra tysk overklasse, eller fra borgerskapet i Arendal. Hvorfor det ble Ulla, er usikkert. Det kan være at hjertets røst spilte inn. Men kanskje var han også tiltrukket av det adelige. Eyde passer på nevne Ulla med hennes tittel «komtesse», i selvbiografien. Og barna ble døpt med det adelige navnet Mörner.

Sam sørget for en god inntekt mens de bodde i Hamburg. Ulla fikk sine 120 mark den første i hver måned, og siden klarte hun seg på egen hånd uten at det ble mer snakk om penger. Sam var stolt over henne og fortalte andre om hvordan han kunne gå som gjest til sitt eget bord.

Den borgerlige hjemmeværende hustru skulle gå opp i sin mann, og Ulla gjorde det. Om kveldene ville Sam ha adspredelse. Han likte ikke da at hun sydde når han var fri. De skulle samle seg om et spill, synge eller musisere. Etter hvert som barna kom, ble det Ulla som oppdro dem. Han var kry over sine barn, men han hadde liten tid til dem.

Sam var et vanemenneske, skriver Ulla i erindringene sine. Alt skulle være som det pleide. År ut og år inn precis samme rett til frokost, en rask omelett av tre egg med gressløk. Sams mor hadde alt før bryllupet vist hvordan omeletten skulle lages. Hver ny kokkepikete måtte lære seg kunsten å tilberede fransk omelett.

Ulla var svensk, men kom til å kjenne seg norsk, og hun ville at barna skulle ha norske navn. Slik ble det Astrid og Sigurd. Og Liv.

De første tre åra ble meget lykkelige. Ulla gikk opp i sin Sam, og Sam var en trofast og kjærlig ektefelle. Fra hans side fylte ekteskapet den funksjon det var ment å ha. Den gode hjemlige oppladningen gav gode forutsetninger for planer i ingeniørkarrieren.

Elskerinnen Dagny

I ekteskapet med Ulla, som varte fram til 1911 vet vi mye. Det er fordi Ulla skrev fyldige og gode erindringer fra familielivet. Om det andre ekteskapet fra 1913 vet vi mindre. Og opplysningene om Sams elskerinne, Dagny Clasen, (Konow) er sparsomme. Men i 1886 malte Edvard Munch Dagnys portrett. Dagny hadde to ekteskap bak seg, og var 45 år da hun møtte Sam, som da var 13 år yngre. Og i følge Ulla, la Dagny seg etter han. Ulla ville i det hele tatt frikjenne Sam i denne forbindelsen. All feil var hennes, den modne erfarne kvinnen tok Sam fra henne, skriver Ulla i erindringene.

Sam skaffet seg en leilighet i byen, som ble elskovsrede for han og Dagny. Noe visste Ulla, noe fikk hun vite senere. Etter nesten et år forlangte Sam skilsmisse. Ulla nektet, og Sam vaklet. Etter flere dramatiske opptrinn var det elskerinnen som gjorde det slutt. Ved å dø 5. september 1900. Det oppstod rykter om selvmord, at Dagny hadde tatt livet sitt på grunn av Sam. Det ble krise for Sam. Og sladrehistoriene nådde pressen. Det fortelles at Sam gikk med revolver og truet med å ta livet av seg. Først på nyåret i 1901 gikk krisen over. Sam hadde da hatt et opphold på Voksenkollen sanatorium i noen uker. Da Sam og Ulla fikk sitt tredje barn i 1902, en datter, kalte de

hennes Liv. Navnet var ment som tegn på deres nye lykke.

Ny og ung elskerinne

Men det kom nye damehistorier. Ved siden av flyktige forbindelser, kom Sam til å få en fast elskerinne igjen. Den nye var Elida (Elly) Simonsen. Hun var omkring 20 år, og omtalt som svært vakker, da Sam traff henne på en reise til Bergen. Elly hadde debutert i 1903 på Centralteateret i Kristiania, der hun spilte i komedier. I 1905 slutten hun ved teateret. For nå ventet hun og Sam barn. I 1906 kom sønnen, som fikk navnet Haakon.

Dette var en skandale. Hva skulle Sam gjøre? For å forsvare sin elskerinnes ære, fikk Sam Elly gift med en fransk aksjonær i Hydro, grev Yverts de Clairefeuille, for en pris av 10.00 franc, ifølge Ulla. Det var ment som et skinnekteskap. Elly så sin greve bare en gang, ved vielsen. Deretter ble skilsmissten innledet. Men æren var sikret! På El-

lys visittkort sto det «Mme E. Yverts de Clairefeuille, nee Simonsen.» Elly kunne presentere seg som en norskfødt fransk kvinne av det gode selskap. Sam installerte henne i en villa i Grünevald, ved Berlin. Der opprettholdt de to forbindelsen, og Sam sørget for underhold for henne og sønnen. Noen vittige tunger kom til å kalle sønnen for

Samson.

Ulla visste ingenting

Ulla var ikke informert om forholdet. Først i 1908 fikk hun kjennskap til Sams elskerinne og barnet. Det ble krise i ekteskapet, igjen. Sam og Ulla drøftet skilsmisse på nytt, men Sam ville ikke og lovte bot og bedring. Men Sam klarte seg ikke uten damebekjentskapene, og møtene med Elly fortsatte. Alle intrigene og samtalene har Ulla gjengitt i detalj i sine erindringer. Så gikk det ikke lenger, og skilsmissekontrakten ble undertegnet. Ulla kom økonomisk godt ut av ekteskapet. Halvparten av formuen ble overdratt til Ulla. Og hun ble nå i stand til å kjøpe

tilbake sin barndoms herregård Hofsta, der hun slo seg ned sammen med barna.

Nytt ekteskap

Sam giftet seg med sin elskerinne Elly den 13.februar 1913. Og valget av dato var ikke tilfeldig. Dette var tiårsdagen for hans første møte med Birkeland og var allerede selveste salpeterindustriens fødselsdag. Seremonien var borgerlig og fant sted i Paris. Minister Fritz Wedel Jarlsberg viet dem og gav en lunsj for ekteparet før det dro til Rivieraen på bryllupsreise.

Det nye ekteskapet fikk et merkelig etterspill noen år senere. I 1917, da sønnen Haakon var blitt 11 år, søkte Sam om å adoptere sin egen sønn. Formelt sett var han grevens sønn. Helst ville Elly at Sam skulle lyse gutten i kull og kjønn, offisielt erklære han for sin sønn. Men Sam Eydes advokat, Rygh, fikk overbevist Elly om at adopsjon var best, og slik ble det. Sam adopterte altså sin egen sønn! Motivene for denne tildragelsen er vanskelig å forstå. Men må ha noe med at barn født utenfor ekteskap ble sett på som uakseptabelt på denne tida. Ved å adoptere den uekte sønnen, gav han aksept, samtidig som han sørget for at elskerinnens barn fikk arverett etter han.

Elly hylles i selvbiografien

I avslutningen på sin selvbiografi skriver Sam Eyde lite om Ulla. Men han hyller sin andre kone, Elly. Selvbiografien avsluttes med noen linjer han skrev til Elly i 1917. «Du mere enn noen har hjulpet meg i skapelsen av dette livsverk.»

Det må ha vært sterke ord å lese for Ulla i 1939, da selvbiografien kom ut. Hadde elskerinnen fra 1904 virkelig betydning mere enn den trofaste kona som hadde viet seg til ekteskapet og barna?

Grimnes konkluderer: Den kvinne som skulle holde fast på Sam Eyde, måtte altså underkaste seg hans livsverk også. Å gå selvutslettende og beundrende opp i det. Det Ulla ikke hadde greit, det fikk elskerinnen til.

Sam Eyde holdt seg til de normene som var gjeldende hos borgerskapet på 18 og 1900-tallet. Normen var et hellig og monogamt ekteskap. Men det var også en annen norm som gjaldt. Utenom ekteskapet kan en mann dyrke erotiske forbindelser. Men helst i hemmelighet.

Et stemningsmenneske

Sam var et stemningsmenneske, både som industrimann og privatperson. Han gråt og bønnfaldt, og kunne slå raskt om, kreve skilsmisse en gang, fortsette ekteskapet en annen. Det som er sikkert, er at å vise følelser også spilte inn i Eydes yrkesliv, både på negative og positive måter. Det at han var impulsiv og kunne vise følelser, gjorde han i perioder til en avholdt leder, for både funksjonærer og arbeidere.

Eyde viste som industrimann stor oppfinnsomhet og evne til å finne utveier. Som vi leser, han gjorde det samme i privatlivet.

Ole Kristian Grimnes skriver i biografien at så lenge Eyde hadde suksess både industrielt og erotisk, styrket de to suksessene hverandre gjensidig. Deretter forsterket motgangen på de samme områdene hverandre, også gjensidig.

Slik påvirker privatliv og karriere hverandre. Privatmannen Eyde kan derfor forklare industrigiganten Eyde, og omvendt.

Artikkelen bygger på opplysninger gitt i Ole Kristian Grimnes sin biografi fra 2001: Sam Eyde – den grenseløse gründer.

Bildene er fra samme bok.

Første bilde: Ulla med barna.

Andre bilde: Dagny malt av Edvard Munch.

Tredje bilde: Elly, Sam Eydes andre kone.

